

Association for Slavic, East European and Eurasian Studies (ASEEES) sdružuje badatele z různých vědeckých disciplín a s velmi různorodými zájmy. Každoroční setkání této asociace – v listopadu 2015 jej hostila americká Filadelfie – se tak stává přehlídkou celé škály metodologických přístupů, jež jsou uplatněny na bohaté materii. Účastník konference si může vybírat z velkého počtu panelů, z nichž poté vznikají okruhy, které volně sdružují badatele s podobným tématem zájmu nebo konceptuální výbavou.

Setkání skýtá příležitost pro představení aktuálního výzkumu, velká část prezentovaných projektů dosud nebyla publikována. Program se tak stává přehledem aktuálních přístupů k výzkumu ve východoevropských studiích a příbuzných oborech. Kromě vlivných postav současného akademického prostředí zde své příspěvky přednášejí i začínající badatelé, probíhá čilá akademická výměna, sdílení tezí a kritická konfrontace v interdisciplinárních přístupech.

V nepřeberném množství témat a přístupů, které reprezentují současný stav slavistiky, východoevropských a eurasijských studií, lze jen těžko vysledovat dominující trend. Následující popis jednotlivých badatelských problémů vznikl na základě velmi omezeného počtu panelů, jež měl autor tohoto textu možnost během své účasti na konferenci navštívit. Proto je třeba další řádky chápat především jako subjektivní přehled toho nejzajímavějšího, čeho se mohl během sněmu ASEEES účastnit. Přesto lze podle nasazené optiky historika zabývajícího se tématem komunistických režimů ve střední a východní Evropě říci, že v příspěvcích převažoval důraz na různorodost života v socialistických režimech. Badatelé se snaží na dějiny Sovětského svazu a států, jež po velkou část 20. století spadaly do jeho sféry vlivu, uplatnit celou škálu perspektiv, aby tuto různorodost zachytili. Jednou z konceptuálních rovin tohoto zájmu je vliv tzv. *spatial turnu*, tedy důrazu na kategorii prostoru v historické analýze. Takový přístup umožňuje rozplétat síť významů, které byly do sociální reality života ve východním bloku vepsány. Prostor můžeme chápat jako alternativní cestu k popsání života v totalitě, která zohledňuje především lidské osudy, jež nezapadají do kategorie obětí ani nepatří k mocným, kteří ostatní ovládali. Díky mapování socialistického prostoru můžeme poodkrýt i myšlenky, jež nebyly pod přímým ideologickým dohledem, a přiblížit se tak každodennosti historických aktérů.

Příkladem tohoto přístupu mohou být příspěvky, které se zabývají např. turismem. Cestování ve volném čase zanechává na historické mapě stopu významů, jež si s prostorem spojovali historičtí aktéři a jejichž analýzou se můžeme dostat blíže k myšlenkovým horizontům. Tento přístup ve svém bádání zhodnotili akademici,

kteří sestavili panel *Cold War Holidays: Touring across the Iron Curtain*. Historik Mark Keck-Szajbel z Europa – Universität Viadrina Frankfurt popsal zajímavý fenomén, kdy východoněmečtí občané často navštěvovali Československo za účelem sledování motocyklových závodů (např. Mezinárodní motocyklová šestidenní soutěž nebo Velká cena v Brně). Švédský historik Sune Bachmann Pedersen z lundské univerzity (autor nedávné disertace na téma filmy o socialismu v Německu a České republice) zase zaznamenal aktivitu severských cestovních kanceláří, které pořádaly zájezdy do východního bloku. Důležitými prameny pro něj byly reklamní brožury a letáky – tyto materiály nabízejí odpolitizovaný pohled „zvenku“ do socialistických států.

Prostorová perspektiva byla klíčová i pro panely a příspěvky, které se zaměřily na urbanismus a architekturu ve státním socialismu (např. „*Poems in Stone*“: *Historic Preservation and Urban Planning in Moscow, Suzdal and Novgorod*). Architektonické kanceláře pracovaly pod státním dohledem, urbanistické plány však zachycují vize, jež si inženýři spojovali s dobovým ideálem komunismu. Střety vize s technokratickou realitou pak poukazují na bariéry a hranice uvnitř socialistického projektu vládnoucích států. Charakteristika plánu se stává zřetelnější v konfliktu. To ukázal panel, který se zaměřil na ochranu památek v Sovětském svazu – nezávislá badatelka Larysa Vulfin mluvila o snaze udržet historický charakter Moskvy ve 20. a 30. letech, historička Marina Dobronovskaya (také bez afiliace) se zaměřila na dělicí linii mezi rekonstrukcí města a ochrany památek v poválečném Novgorodu.

Jeden z mnoha panelů, které na realitu státního socialismu ve východním bloku aplikoval přístupy kulturních studií, se soustředil na fenomén posmrtných masek (*Faces of Death in Socialist Culture*). Joy Neumeyer z University of California Berkeley a Helena Tóth z Universität Bamberg popsaly přenos této staré náboženské tradice do sekulárního Sovětského svazu a Německé demokratické republiky. Oba příspěvky poukázaly právě na mýtotočtový aspekt, který byl nedílnou součástí nejen socialistické ideologie, ale i praxe historických aktérů. Téma odkazuje na zajímavý rys sekulárního režimu, kdy je náboženství vytačeno až za okraj společnosti. Spiritualita se pak ale do společnosti vrací, kromě oficiálního státního ritu například i prostřednictvím vědy, kdy vědecká komunita supluje některé úkony, jež v jiných společnostech spadaly spíše do duchovní sféry.

Také velký počet zájemců o téma značí, jaký význam nese kategorie modernity pro současný výzkum Sovětského svazu. V panelu *Histories and Historiographies of Soviet Modernity* účastníci (historička Anna Krylova z Duke University a historici Michael David-Fox z Georgetown University a Ronald Grigor Suny z University of Michigan) vztahovali sovětský socialistický projekt k různým pojetím modernity. Je zřejmé, že diskuse o povaze a charakteristice sovětské společnosti (a v konečném důsledku tedy i společnosti pod vlivem sovětského impéria) tvoří centrální problém současné sovětologie. Příspěvky navázaly na diskusi mezi badateli, kteří v minulosti uplatňovali totalitární, revizionistický či postrevizionistický přístup. Přednášející tak s kritickým odstupem hodnotili používání „modernity“ jako kategorie historické analýzy v předchozím výzkumu. Anna Krylova se ve svém referátu vztahovala ke známé publikaci Stephena Kotkina *Magnetic Mountain: Stalinism as Civilization* (University of California, Berkeley 1995). Ocenila Kotkinovu snahu pohlížet na historii Sovětského svazu

mimo schematické rámce studené války a interpretovat sovětský vývoj prizmatem modernizačního procesu (konkrétně v případové studii založené na detailním pohledu do Magnitogorsku 30. let), současně však podotkla, že přes tuto snahu zůstává v jeho díle mezi Západem a Východem dichotomické napětí: Přestože Kotkin pojímá sovětský projekt jako moderní, je tato moderna pokroucená – antikapitalistická, antiliberální a antiindividualistická. Podobných tezí zaznělo v panelu více, badatelé využili příležitost ohlédnout se za dosavadním vývojem sovětologie, do diskuse v závěru přispěla jako oponentka i historička Sheila Fitzpatrick (University of Sydney), autorka klíčové práce *Everyday Stalinism* z roku 1999.

Mezi příspěvky zabývajícími se československými reáliemi vynikl nový projekt kanadského historika Eaglea Glassheima (University of British Columbia) v panelu *Postwar Transitions: Czechoslovakia 1945–1960*. V něm se věnuje poválečné migraci s důrazem na pohraničí a všimá si jejího zajímavého aspektu – v dobových diskurzích se často vyskytuje medicínský slovník (pohraničí je třeba „uzdravit“ apod.). Glassheim to sleduje u různých skupin historických aktérů (jak u vysídlených Němců, tak u nových obyvatel pohraničí a sociálních inženýrů). Patologie se tak spojují s projektem uzdravení společnosti a krajiny.

Na sněmu se prezentovali i čeští badatelé a instituce. Například Kateřina Čapková z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd přednesla svůj příspěvek o poválečné situaci Židů v Československu (vystoupila ve stejném panelu jako Glassheim). Ústav pro studium totalitních režimů se zapojil do přípravy dvou panelů. Prvnímu z nich předsedala Muriel Blaive a nesl název *Art as an Approach to Reality in State Socialist Czechoslovakia: Media, Memory, Identity*. Svůj výzkum v jeho rámci prezentovali za ÚSTR Jaroslav Najbert (*Farewell to Illusions: Self-reflexive Art and the Change in Narratives of Collectivization in Czechoslovakia*) a Čeněk Pýcha (*Pieces of Art as Media of Memory in State Socialist Czechoslovakia*) a Jan Mervart z Univerzity Hradec Králové (*Art as a “Tool” of Cognition*). Příspěvky nabídly různé pohledy na roli, kterou plnilo (oficiální) umění v československé společnosti, s důrazem na 50. léta.

Muriel Blaive pak sama přednesla příspěvek v rámci panelu *Memory, History, and Forgetting: Historical Experiences and Narratives in Czechoslovakia, Czechia and Slovakia*, ve kterém diskutovala společně se členy Vědecké rady ÚSTR Cathleen M. Giustino a Peterem Buggem. Giustino představila svou práci o památkové péči v Československu, zejména případovou studii zámku Ratibořice. Zabývala se především otázkou, jakým způsobem bylo v poválečném Československu zacházeno s odkazem šlechtických sídel a jak se prezentace památkové péče stala součástí utopického socialistického projektu. Dále se panel věnoval především současné paměťové kultuře, jež dnes upomíná na socialismus v Československu. Peter Bugge hovořil o vzpomínání na komunismus v České republice a na Slovensku. Srovnával památníky a reakce společnosti na ně – především pomník Obětem komunismu na pražském Újezdě a „Bránu slobody“ pod devínským hradem. Ze srovnání vychází jako úspěšnější památník slovenský, jelikož se stal jedním z ústředních míst připomínky obětí komunismu na Slovensku, zatímco ten pražský čelí spíše subverzím (poškozování nebo natáčení pornografického snímku).

Jak již bylo výše řečeno, sněm ASEEEES nabízí bohatý program, v němž je snazší se ztratit než popsat aktuální trend, který v současném bádání o východní Evropě převažuje. Program je možné chápat jako mapu, jež vede ke kolegům a kolegyním a jejich výzkumu, který může být blízký našemu bádání nebo nabízet novou perspektivu. Z celkového pohledu pak tato „mapa“ ukazuje uzlové body, okolo nichž se soustřeďují akademici a z nichž bude vycházet další studium dějin střední a východní Evropy, tedy i státního socialismu v Československu.

◆ Čeněk Pýcha